

УКРАЇНСЬКІ ГРОМАДСЬКІ ОРГАНІЗАЦІЇ У СУСПІЛЬНО-ПОЛІТИЧНОМУ РУСІ СХІДНОЇ ГАЛИЧИНИ МІЖВОЄННОГО ПЕРІОДУ (1921–1939 РР.): ІСТОРИОГРАФІЯ ПИТАННЯ

У статті проаналізовано праці українських дослідників, присвячених історії громадських організацій Східної Галичини у міжвоєнний період (1921–1939 рр.) та накреслено напрямки подальших наукових пошуків.

Ключові слова: історіографія, Східна Галичина, міжвоєнний період, громадські організації, суспільно-політичний рух.

На сучасному етапі становлення української нації та держави дослідження ролі українських громадських організацій у суспільно-політичному русі Східної Галичини міжвоєнного періоду відіграє важливе значення в процесі формування національної свідомості суспільства, переосмисленні місця і ролі України в світовій історії.

Зростає інтерес дослідників до важливих проблем стосовно інтерпретації діяльності українських громадських організацій як самостійного, важливого чинника розвитку національної історії, поряд із соціально-економічними, партійно-політичними процесами. Свідченням цього є наявність значної кількості дисертацій, монографій, статей, аналітичних фахових досліджень тощо.

Метою статті є проаналізувати історіографічну літературу, присвячену історії українських громадських організацій, визначити основні тенденції їх розвитку та функціонування, виявити малодосліджені аспекти, що вимагають детального вивчення.

Об'єкт дослідження – суспільно-політичні процеси у Східній Галичині міжвоєнного періоду (1921–1939 рр.).

Предметом дослідження є українські громадські організації Східної Галичини міжвоєнного періоду у висвітленні вітчизняних науковців.

Метою статті продиктоване завдання проаналізувати історіографічні праці дослідників українських громадських організацій Східної Галичини міжвоєнного періоду (1921–1939 рр.) та визначити їх роль у суспільно-політичному русі.

Хронологічні межі дослідження – міжвоєнний період (1921–1939 рр.).

Комплексне вивчення історії громадських організацій Східної Галичини розпочалось на межі ХІХ–ХХ ст. У своїй докторській дисертації Б. Савчук, наводить науково обґрунтовану періодизацію історіографії українських громадських організацій Галичини: 1) праці, написані до 1939 р.; 2) роботи, що з'явилися в українському зарубіжжі переважно в 50–80-х рр. ХХ ст.; 3) дослідження радянської історіографії 50–80-х рр. ХХ ст.; 4) студії, підготовлені у 90-х роках в Україні [21, с. 46].

Важливі аспекти з історії громадських організацій на західноукраїнських землях розглянуто авторами монографій, що вийшли друком у незалежній Українській державі. Зокрема, це роботи Б. Савчука [21–22], І. Зуляка [8], Ж. Ковби [11], Я. Грицака [6], Т. Гунчака [7], М. Кугутяка [12], С. Макарчука [14], М. Швагуляка [25], Г. Касьянова [9], Ю. Сливки [20], О. Рубльова [19], Ю. Шаповала [24].

У висновках своєї докторської дисертації Б. Савчук зауважує, що українських громадський рух з'єднував широкі верстви селянства, духовенства, інтелігенції, міщанства, робітництва в різного роду добровільні організації [22, с. 392]. Автор стверджує, що за умов польського політичного режиму в Східній Галичині українські громадські організації виступали вагомими чинниками збереження національної окремішності українського населення.

Низка надзвичайно цінних матеріалів з історії молодіжного націоналістичного руху містить праця Л. Ребет “Націоналістична молодь і молодечий націоналізм” [18]. Автор, в'язень польських і німецьких в'язниць, у свій час член “Пласту” і студентського товариства у Стрию, з п'ятнадцяти років член визвольного підпілля УВО і ОУН, з початку 30-х років – референт юнацтва ОУН і провідник жіночих груп у Стрийській окружній езекутиві ОУН. Після стислого аналізу організаційної побудови націоналістичних організацій у 20–30-ті рр. ХХ ст., характеристики ідейних впливів на праворадикальну молодь підсумовує, що практично весь праворадикальний рух у Східній Галичині у міжвоєнний період був передусім рухом молоді.

Зокрема, окремі аспекти організаційно-політичної роботи керівництво цією організацією з боку КПЗУ розглядаються у працях Є. Галушка [2], М. Панчука [15], які розкривають окремі сторінки створення комсомольської організації, діяльності комсомолу в період окупації Західної України Польщею, створення та діяльності дитячої організації “Червоний піонер Західної України”, участі

молемольці у боротьбі за національне й соціальне визволення, за возз'єднання з радянською Україною у складі СРСР.

Окремі аспекти молодіжного руху на землях Східної Галичини у міжвоєнний період аналізує М. Кугутяк у монографії "Галичина: сторінки історії. Нарис суспільно-політичного руху (XIX ст. – 1939 рік)" [12]. Автор, зокрема, вказує на зростаючу роль молодшого покоління у суспільно-політичному житті краю 20-х років, причини конфлікту зі старшим поколінням, об'єктивні обставини того, чому до лав ОУН вливалася насамперед молодь: студентська спочатку, а згодом міська та сільська [12, с. 51].

Б. Трофим'як у монографії "Фізичне виховання і спортивний рух у Західній Україні (з початку XIX століття – до 1939 року)" [23] подав організаційну структуру, морально-етичні засади спортивно-руханкових молодіжних товариств Західної України з використанням певної кількості архівних матеріалів та періодичних видань того часу.

Культурно-просвітницький рух у Східній Галичині міжвоєнного періоду представлений діяльністю товариства "Просвіта", "Рідна школа". Ґрунтовне наукове дослідження з історії "Просвіти" здійснив І. Зуляк, який зауважив, що "Просвіта", забезпечуючи гармонійний і всебічний розвиток українства, сприяла формуванню національної еліти з державницьким мисленням, обґрунтуванню ненасильницьких підвалин національного державотворення [8, с. 4].

П. Петрик зауважував на відновленні просвітньо-організаційної діяльності товариства "Просвіта" на початку 20-х рр., окреслював перепони, які влаштовувала влада, підкреслював незаперечну роль товариства у суспільно-політичному житті Західної України загалом та Східної Галичини зокрема [17, с. 82].

Культурно-просвітницьке бачення діяльності товариства "Просвіта" подавав М. Галушинський [3–5]. Він вважав діяльність товариства сприяє розвитку національної самосвідомості українців, національна держава неможлива без ідеї розвитку громадянського суспільства та просвітницької ідеї. Автор вважав за необхідне відновлення національної економіки, господарсько-кооперативного руху [5, с. 16].

Ж. Ковба наголошує на необхідності товариства проводити культурно-просвітницьку діяльність, залучаючи молодше та старше покоління, вивчати національні традиції, які становлять цінність та виступають елементами історичної пам'яті української нації [11, с. 73].

Л. Ясінчук, досліджуючи культурно-просвітницький рух Східної Галичини на прикладі історії "Рідної школи" підкреслював особливу роль культурних змагань українського народу, виробляючи власний досвід відродження національної культури. Автор наголошував, що український народ повинен мати власну традицію у сфері шкільництва та виховання. Л. Ясінчук, характеризуючи суспільні умови існування українського шкільництва у міжвоєнній Польщі, зазначав, що, незважаючи на складні умови, у яких перебувало українське шкільництво, українство відстоювало свої позиції [28, с. 246].

У міжвоєнний період у Східній Галичині виразно означені характерні для європейських країн напрями жіночого руху (консервативний, або соціально-релігійний, ліберальний, соціал-демократичний), а відповідно і їх ідейно-теоретичне обґрунтування.

Історію українського жіночого руху О. Маланчук-Рибак трактує як взаємопов'язані етапи розвитку. Перший етап (останні десятиліття XIX – перше десятиліття XX ст.) – це участь жінок Наддніпрянщини та західноукраїнських земель у громадсько-культурних, політичних організаціях і рухах, діяльність перших жіночих організацій [13, с. 43].

Вагомим досягненням у вивченні історії українського жіночого руху стало дослідження М. Богачевської-Хомяк [1]. Основними засадами дослідження автор визначила відхід від усталеного трактування історії України як історії суспільно-державної та зосередження уваги на дослідженні тих сфер і виявів громадсько-суспільного життя, які традиційно вважалися маргінальними, зокрема на вивченні суспільної діяльності жінок.

М. Богачевська-Хомяк вважає, що для висвітлення історії українського руху недостатньо подати тільки історію жіночих організацій та проаналізувати діяльність заангажованих у них жінок; для повнішого з'ясування проблеми потрібне конкретне історичне тло. А це одне з найскладніших завдань, що його поставила перед собою дослідниця. Показати історичне тло – означає визначити передовсім взаємозалежність і зв'язок між суспільно-державною детермінованістю становища жінок та їх емансипаційними прагненнями, потенціалом жіночої самоемансипації. Історичне тло визначають державно-правова система та національна ментальність, суспільне становище жінок, перебіг найважливіших громадсько-політичних та культурних подій, а також відповідна психологічна характеристика основних соціальних верств суспільства [1, с. 268]. Автор підкреслює важливість об'єктивного наукового підходу у дослідженні жіночого руху як суспільно-політичної течії, громадського руху, відкидаючи усталені стереотипи.

Дослідник молодіжного руху Західної України І. Шумський [26] комплексно та систематизовано на основі великої джерельної бази подав основні форми роботи молодіжних організацій в умовах польського режиму. Автор вважав, що основною метою українських молодіжних товариств міжвоєнного періоду було прагнення виховати національно свідомих, фізично здорових патріотів-українців для боротьби за державну самостійність України [26, с. 12].

У 20–30-ті рр. ХХ ст. опубліковано низка праць, присвячених національно-патріотичному рухові студентів на західноукраїнських землях. М. Мудрий, використовуючи чисельний документальний матеріал, показав історію змагань за український університет і організацію підпільного навчального закладу у Львові наперекір заборонам польської окупаційної влади.

В. Янів детально дослідив студентський рух 30-х років ХХ ст. та проаналізував внесок студентів у культурно-громадський рух, підсумував їх працю у “Рідній школі”, “Просвіті” та у Товаристві наукових викладів ім. П. Могили [27, с. 116].

Р. Ковалюк зауважує, що відтворення історії українського студентського руху дозволяє з’ясувати чимало важливих питань щодо ідейної еволюції західноукраїнського суспільства, формування національної свідомості, самоврядних підстав та мобілізаційної здатності всупереч владним структурам, що неодноразово змінювалися; вивчити механізми взаємодії та взаємовпливів різних чинників і поколінь українського національного руху й заповнити прогалини у дотеперішній системі знань з новочасної історії України та міжнародних відносин [10, с. 7]. Автор стверджував, що студентський рух на західноукраїнських землях розвивався як складова частина загальноукраїнського руху.

Таким чином, аналіз історіографії проблеми свідчить про те, що досліджувана нами тема знайшла цілісне систематизоване розкриття в історичній науці та потребує більш детального вивчення шляхом виокремлення концептуальних та ідейних засад у інтерпретації різнопланової діяльності асоціацій. Наукові дослідження, зокрема на рівні часткових історичних проблем, а саме такими є проблеми, порушувані у жіночих, студентських, культурно-просвітницьких студіях, відображають як здобутки, так і нерозв’язані проблеми усієї національної історіографії.

Список використаних джерел

1. Богачевська-Хом’як М. Білим по білому: Жінки в громадському житті України. 1884–1939 / М. Богачевська-Хом’як. – К.: Либідь, 1995. – 424 с.
2. Галушко Є. М. Нариси історії ідеологічної та організаційної діяльності КПЗУ в 1919–1928 рр. / Є. М. Галушко. – Львів: Вид-во Львівського у-ту. – 1965. – 263 с.
3. Галушинський М. “Геть неписьменність!” / М. Галушинський. – Львів: Просвіта, 1927. – 25 с.
4. Галушинський М. Кілька завдань освітньої праці / М. Галушинський // “Просвіта” до українського народу. – С. 16–22.
5. Галушинський М. Новими шляхами / М. Галушинський // Літературно-науковий вісник. – 1925. – Т. LXXXIX. – Кн. VII. – С. 72–79.
6. Грицак Я. “Молоді” радикали в суспільно-політичному житті Галичини / Я. Грицак // Записки НТШ. – Т. ССХІІ. Праці історико-філософської секції. – Львів, 1991. – С. 71–110.
7. Гунчак Т. Українська політична думка 1920-х років: монархізм, націоналізм, націонал-комунізм / Т. Гунчак // Сучасність. – 1986. – Ч. 1. – С. 69–78.
8. Зуляк І. Діяльність “Просвіти” у Західній Україні в міжвоєнний період (1919–1939) / І. Зуляк. – Тернопіль: “Воля”, 2005. – 946 с.
9. Касьянов Г. В. Українська інтелігенція 1920-х – 30-х років: соціальний портрет та історична доля / Г. В. Касьянов. – К.: Глобус. Едмонтон: Канадський ін-т укр. студій Альбертського ун-ту, 1992. – 176 с.
10. Ковалюк Р. Т. Український студентський рух на західних землях ХІХ–ХХ ст. / Р. Т. Ковалюк. – Львів: Інститут українознавства ім. І. Крип’якевича НАНУ, 2001. – 424 с.
11. Ковба Ж. М. “Просвіта” – світло, знання, добро і воля українського народу / Ж. М. Ковба. – Дрогобич: Відродження, 1993. – 128 с.
12. Кугутяк М. Галичина: сторінки історії: Нарис суспільно-політичного руху (ХІХ ст. – 1939 р.) / М. Кугутяк. – Івано-Франківськ: Б. в., 1993. – 204 с.
13. Маланчук-Рибак О. Ідеологія та суспільна практика жіночого руху на західно українських землях ХІХ – першої третини ХХ ст.: типологія та європейський культурно-історичний контекст: Монографія / О. Маланчук-Рибак. – Чернівці: Книги-ХХІ, 2006. – 500 с.
14. Макаруч С. А. Західна Україна 1917–1939 рр. в радянській історіографії / С. А. Макаруч, Ю. А. Киричук // Вісник Львівського університету. Серія історична. Вип. 19: Питання історіографії. – Львів: “Вища школа”, 1983. – С. 10–17.
15. Панчук М. І. Боротьба КПЗУ за ідейне й організаційне зміцнення партійних лав і посилення впливу на маси / М. І. Панчук. – К.: Вища школа, 1982. – 200 с.
16. Перський С. Популярна історія Товариства “Просвіта” / С. Перський. – Л.: Накладом Товариства “Просвіта”, 1932. – 269 с.
17. Петрик П. З діяльності Т-ва “Просвіта” / П. Петрик // “Просвіта” за шістьдесят літ. – С. 82–105.
18. Ребет Л. Світла і тіні ОУН / Л. Ребет. – Мюнхен: Український самостійник, 1964. – 131 с.
19. Рубльов О. С. Західноукраїнська інтелігенція у загальнонаціональних політичних та культурних процесах (1914–1939) / О. С. Рубльов – К.: Ін-т історії України НАН України, 2004. – 648 с.
20. Сливка Ю. Ю. Західна Україна в реакційній політиці польської та української буржуазії (1920–1939) / Ю. Ю. Сливка. – К.: Наук. думка, 1985. – 272 с.
21. Савчук Б. Український Пласт. 1911–1939 / Б. П. Савчук. – Івано-Франківськ: Лілея-НВ, 1996. – 267 с.
22. Савчук Б. П. Українські громадські організації в суспільному житті Галичини (остання третина ХІХ ст. – кінець 30-х років ХХ ст.): Дис. доктора іст. наук: 07.00.01 / Б. П. Савчук. – К., 1999. – 492 с.
23. Трофим’як Б. Гімнастично-спортивні організації в національно-визвольному русі Галичини (друга пол. ХІХ ст. – перша пол. ХХ ст.) / Б. Трофим’як. – Тернопіль:

Економічна думка, 2001. – 693 с. 24. Шаповал Ю. І. Україна 20–50-х років: Сторінки неписаної історії / Ю. І. Шаповал. – К.: Наук. думка, 1993. – 350 с. 25. Швагуляк М. Партійні поділи і загальнонаціональні інтереси. Проблема політичної консолідації українського національного руху Галичини (1919–1939) / М. Швагуляк // Сучасність. – 1994. – № 2. – С. 77–82. 26. Шумський І. І. Молодіжний рух у Західній Україні (1920–1939) / І. І. Шумський. – Тернопіль.: ТДПУ, 2002. – 183 с. 27. Янів В. Причинки до питання про участь українського студентства в культурно-освітнім житті / В. М. Янів // Студії та матеріали до новішої української історії. – Мюнхен: Український вільний університет, 1970. – С. 170–228. 28. Ясінчук Л. 50 літ Рідної школи / Л. Ясінчук. – Л.: Накладом товариства “Рідна школа”, 1931. – 178 с.

Анатолій Марценюк

УКРАИНСКИЕ ОБЩЕСТВЕННЫЕ ОРГАНИЗАЦИИ В ОБЩЕСТВЕННО-ПОЛИТИЧЕСКОМ ДВИЖЕНИИ ВОСТОЧНОЙ ГАЛИЧНЫ МЕЖВОЕННОГО ПЕРИОДА (1921–1939 ГГ.): ИСТОРИОГРАФИЯ ВОПРОСА

В статье проанализированы работы украинских исследователей, посвященных истории общественных организаций Восточной Галичине в межвоенный период (1921–1939 гг) и намечены направления дальнейших научных поисков.

Ключевые слова: историография, Восточная Галичина, межвоенный период, общественные организации, общественно-политическое движение.

Anatoly Martsenyuk

UKRAINIAN PUBLIC ORGANIZATIONS IN THE SOCIO-POLITICAL MOVEMENT IN EASTERN GALYCYNIA INTERWAR PERIOD (1921–1939): HISTORIOGRAPHY QUESTION

The article analyzes the work of Ukrainian researchers on the history Eastern Galicia in the interwar period (1921–1939 years) and outlining directions for further scientific research.

Key words: historiography, Eastern Galychyna, the interwar period, social organizations, socio-political movement.